

proklo ili o blaženstvu

marinos neapolit

1 Ovakav pristup, naime postupnog izlaganja bez skokova na ove ili one predmete nasumce, Platon je u dijalogu *Kratil* /p.413 B/ posebno pohvalio. Nepoznatih shiljast je uočio vrednosni osnov /kakvošću/ granice koja je potrebna, upoređujući je sa stepenikom koji je potreban za krocenje. Marinosova bojazan da je u tom vidokrugu nevest, pripada stilskoj figuraciji koja bi trebala da naznači njegovu ličnu skromnost u vidu odsustva samozivosti. Usled nesporazuma sa ovakvim markacijama izlaganja, već odavno *it fama per urbes*, da je on »po sopstvenom priznanju« zanemario i u svakom pogledu načajan mislilac. Time za pravo hoće da se obezbedi Proklo, a to se na ovaj način zgodno može postići. Marinos poseduje stil visoke vizantijske omilistike, tzv. »syntaxis ornata«, što prevodilo na bilo koji savremeni jezik stvara brojne poteškoće, ali je jako daleko od ikakvog neusvajanja ili neosnovanog izlaganja. Njegov životopis Prokla Dijadaha od naročito je značaja za dokućivanje misli i položaja teurgije u novoplatoničkom načinu mišljenja uopšte (Festugiére, Trouillard).

2 Ovim poređenjem, Marinos je htio da skrene pažnju svima onima, koji bi na njegov rad stavili velike zamerke, da ga mogu smatrati pripremim, i da na nema ništa protiv toga da se pojavi lepši i bolji. Njemu je očigledno najviše stalo do »obraćanja«, tj. uspostavljanja mogućnosti opštenja i saopštenosti u vezi sa tako važnom stvari, kao što je to opis života jednog od najvećih mislilaca novoplatonizma, jer dopušta iznošenje vlastitog poimanja: »U platonskoj tradiciji *lógos* /smisleni govor/ ili *diánoia*, diskurzivna razložnost, neisključuju *nóus-a*, kao vrhunska tačka našeg suštavstva /cvet našeg suštavstva, Proc. In *Alc.* 247.10s./ i koja je prvenstveno sredstvo preko kojeg se vezujemo za Božansko. Kao što se vidi kroz plan koji je usvojio Marinos u njegovom životopisu... (A. J. Festugiére, *Etudes de Philosophie Grecque*, Paris, 1972. /Polja/ 362, sl. 61/

3 Ovakvo pozivanje na reči pesnika Ilika, susreće se i u Platonovom dijalogu *Fajdar*... kaš po edyosopomen ka' l'bykon, mé ti pará theols — amblakon timán prós anthrópon amelpso — /pr. *Phaedram*, p. 242 c/

4 U razmatranju Platonovog dijaloga *Alkibiad*, Olimpodor iznosi sličnu podelu vrlina: političke, pročišćavajuće, teorijske i entuzijastičke — a kasnije ih /u 172 e ss/ upotpunjava sa teološkim i najzad ovako svodi, *politikós*, *kathartikós*, *theoretikós*, *theologikós*, *theourgikós* /176.6 ss/. Bogodejstvujuće ili teurgijske vrline postizu se delovanjem u sudeonstvu sa božanskim sadržajima tzv. »energijama«. Sadejstvom božanskih i ljudskih energija dolazi do prožimanja koje se osveštavanjem ustaljuje. Ustaljivanje se sastoji u određivanju prema vidokrugu pretpostavljenog steda niza pojava u duševnom dodiru i opštenju, poput neke nadležne veze ili ustoličenih svojstava — prestolja /*bathmol*/. U istom delu, Olimpodor tu prvobitnu vezu vidi kao stvarnu mogućnost kroz *gnóai* *heautón* /samopoznavanje/ ili čak kroz međusob-

I Bilo da sam gledao na veličinu duše ili na druge odlike našeg savremenika filozofa Prokla, pa još i na ono što je prispelo da život takvog pouzdano opiše i u snazi govora, a spram tih se videći u govorima neznatan; lepo mi se učini da se držim sprovođenja čutanja, da se (ono govoreno) *ne dostiže pomoću skokova*¹ i pogubno je da takvo zapljuskuje iz kazivanja. Nego, neću da nam namećem ta merila pisanja, već ću ohrabreno da uzmem u obzir, da (jedni i) isti pojedinci ne prinose na žrtvenik u svetilištima uvek odlično sačinjene svetinje, već tako da se neki pripremaju za žrtve bikova i jaraca, a neki od ostalih tako, da tima pripremanju prinose obraćanjem bogovima čiji su žrtvenici.² Tako se izrađuju i istančaniji slavopevi, bilo u razmerima ili bez njih, dok drugi nemaju šta ni da ponude osim oblatni i mirišljavki. Ako im je slučaj naklonjen dok izljavaju levance, te zazivanjima proizvedeno po nekim nazivima — zatutnji, ništa nije milozvučnije onima koji ih koriste.

Promislivši to, bojim se, da na kraju prema Ibkovim rečima, mogu: *da postignem poboljšavanje čoveka grešenjem, ne protiv bogova*, kako on reče, *već protiv mudrog čoveka*³ (pogotovo kad on ne bi bio pravi, te od svih njegovih prijatelja ja treba da čutim, a i suprotno, da počinim svaku grešku, nicali rekao istinu o njemu; — uprkos tome, što sam baš ja od svih ljudi, pod velikom obavezom da govorim otvoreno). Moguće je da se ne menjam prema ljudskoj časti (jer nisu me sasvim pažljivo procenili drznikom, razilazeći se od izvornog pogleda preko opakosti razuma nekih, ili još i opasnom duševnom belešću).

Usled svih ovih razloga, ponekad mi se činilo, što god da napišem, od bilo koje od mirijade svojstvenosti u prebogatom životu filozofa; — to je o istome celokupna istinita pripovest.

II Neću, kao mnogi pisci, da počnem deobom predmeta u poredak poglavlja, nego ću kao najbolji osnov da uzmem sreću (blagodajmonstvo) tog blaženog čoveka. A znam, da od svih ljudi ranijeg vremena koji su proglašeni velikim, on bejaše najsrećniji; a da ne govorim jedino o sreći mudrih, makar se to izdvojeničku najčešće i razlikuje, kao ni o posedovanju samostalnih vrlina za dobar život; — a ne govorim ni o samo dobroj sudbini koja je slavljena kod drugih (jer je /Proklo/ prisvajao i sve propadljivo, o čemu se samo spolja govori kao o vrlinama). Doduše, želim da se govori o savršenosti, i na svaki način potpunom vidu usrećenosti, koji iz svega ovog proishodi.

III Počnimo od deljenja svih vrlina u rodove — prirodne (fizičke), vrednosnoobičajne (čudoredne-etičke) i državničke (političke), te na one iznad takvih — očišćavajuće (katarzičke) i sagodejstvujuće (sinoptičke), te, takođe, i tzv. bogodejstvujuće (teurgičke), što su prečutane kod onih gore, tako da su po naznačenju već (unapred) iznad čoveka, te čemo time od prirodnijeg proizvesti načelo.⁴

Neke (vrline) pripadaju držećoj saizniklosti (prirodnosti) od početka, te naš hvalospjev u čast blaženog muža u potpunosti beše od prvobitnih srođenosti po rođenju, poput tragova koji će jasnije da se rasvetle u savršenijem razvojnem stepenu kao — belezni (telesni znaci).

Kao prvo, to je značajna osetljivost na preuzimanje nečega što se obično naziva »mudrost tela«, sa naročitim počastvovanjem videnja i slušanja,⁵ kao ovih od najvažnijih (vrsta) čula, koja su čoveku od bogova data za dobro bivstvovanje i za filosofiju.

To se, i pored svih nevolja života, u njemu očuvalo.

Drugi telesni tragovi (znaci) jesu, da je neosetljiv na zime i nepogode, u nekoliko bezbrižan sa obrocima — a to nije neuočljivo ni u trajnom naporu kojim je radio i noću i danju, u molitvi, pružajući učenja i napise; ili dajući bliskima radove, i svakom je od onih koji su po njegovom nalazu ozbiljniji, odavao svoje pre-

nost uticaja *heautóns energuntás* /samostvarivanja/. Sve se vrline radaju poput svetlosti Sunca, a kao umstvene predmetnosti poseduju primerenosti i uzornosti kao neka svojstva osamostaljenih suštavstvenosti. To se događa zahvaljujući ujednačavanju vida gde one dobijaju jedinstvene izgled i sposobnost da nesmetano deluju i preobražavaju biće. Obuhvatni značaj teurgije Olimpodor određuje ovako: »*Theourgias dé heautáí hémás tois, hos energón paradéigmatikós*« /Teurgija nas svedinjuje sa umstvenim, kao što ostvaruje ono uzorno/ (Olympodorus, In *Phaedonem*, 46, 6 ss) Na taj način, snaga vrline bogodejstvanja izražena je bogodejstvenom moći i mogućnosti ostvarenja koje se usvaja ili zadobija, a samim tim i čini likove svesti protubljenijim.

5 Čula vida i sluha u antičkoj misli naročito su ističana kao dragocennosti. Platon (kao i kasnije mnogi drugi) napisao je veliku pohvalu moći gledanja. »Vid je za nas, po mom mišljenju, izvor najvećeg blagostanja, jer nikada niko ne bi izrekao ove reči koje smo maločas izrekli [zašto nam ga je bog na našu blagodat podario], kada ljudi ne bi videli ni zvezde ni sunce ni nebo. Ovakvo je, meštini, posmatranje noći i dana, meseci i kratkoročno protičanja godina (ravnodnevnica i kratkodnevica) prouzrokovalo pronalazak broja, a donelo nam je i razumevanje vremena, kao i sposobnost istraživanja prirode svemira. Sa tih je pak izvora, kao dar bogova, potekla filosofija od koje veće dobro niti je došlo niti će ikada doći smrtnome rodu.« /Plato, *Timaeus*, 47 a; prev. Bgd., 1961.

6 Marinosovo ubeđenje o sjaju Proklovog duha nije proizvedeno, o čemu je očigledno da se ne odriče pristrasnosti. Uostalom, ispunjenost divljenjem prema ovom mudroslužcu nije svojstveno samo njemu. Kod poslednjeg arhidijadaha Platonove Akademije — Damaskina — nalazimo i ovakvo ubeđenje: »Blagodaklono se osvrćući na Prokla, Isidor je (u njemu) video čistost i u isti mah i ono opasno, misleći na videnje onoga, kao prave ličnosti za filosofiju /to *philosophias* /to onti *próspou*/. /*Damascius, Vita Isidori*, 248, Westermann/

7 Slično iznosi Platon u *Državi* (VI, 87), a gde kazuje za pribavljanje vrlinskih osobina duše, kako spadaju u narav, budući da se stiču rođenjem. Platon teško da može da misli na nasledne osobine u nekoj ravnoj liniji prenosa s kolena na koleno, koje bi podrazumevalo i neko opštedruštveno priznanje, nego pre na urođene osobine kao duševna svojstva nezavisno od bilo kakvog naknadnog procenivanja. U tom pogledu značajna je njegova motrilacka tačka sećanja i usklađenosti posmatračkih ravni u sferodititetima koji se razumevaju.

8 U poznom dijalogu *Zakoni* (IV, 730 b) to zastupa i Platon. Zanimljivo je spomenuti, da su u nisto izmenjenom obliku, tu meso istakli i teozofi u Adjaru — »There is no Religion higher than Truth.« U svakom slučaju, Damaskijevo svedočanstvo govori o tome, kako se Proklo nije brinuo oko podizanja kulture ili unapređivanja lokalnih interesa, nego za same stvari fi-

kupacije. Te bi se snage zaista mogle imenovati telesnim hrabrostima.

Treće, istome je pripadala telesna vrlina, koja je određena prema celoumnosti (*sophrosynem* temperantia collatam). Neko bi to posmatrao čineći ono lepo u telesnom, što i jeste pohvalno (pravilno). Jer, premda se ono posmatra u skladu i saglasju svih duševnih sila, tako se i u telesnoj lepoti vidi (lepo) u nekoj smerivosti delova celoustrojenosti. Po izgledu Proklo bejaše veoma privlačan, jer ne samo da je posedovao odličnu sklonost, nego i ono što je od duše; — svežinu što kao živuće svetlo pahne iz tela.⁶ Začudujuće je koliko je odsevaj i nije se mnogo služio moćima govora. Taj bejaše lepog izgleda, a i sve su mu slike odlične, premda slikari nisu bili sasvim podesni da uhvate njegov puni izgled, te premda i sveobigate lepote beše isti, nedostajalo im je mnogo u podražavanju pravog lika.

Cetvrto, zdravlje se odlučnošću poredi sa pravdnošću u duši, te postoji i ista neka pravdnošću u telu, kao ona u duši.⁷ Jer, šta je to drugo do držanje ili pravdnošću — oblikovanje neuređenih delova duše, te da određuje neke od onih neusklađenih iz reda telesnih sastojaka i dovršava ih upućujući jedne drugima; pa se od Asklepijevih (lekara) naziva zdravljem.

Proklo je takvom lepotom sazdan od svojih pelena, kao što je i sam mogao da kaže, koliko bi mu telo u bolesti podlegalo, tek dva ili tri puta u dugom životu od ukupno sedamdeset pet godina. I ovome je pouzdano svedočanstvo. Dospesvi do kraja svoje bolesti on je sam odustao (od procene), ne nalazeći se baš u stanju da je prepozna kakva je, budući da je trpljenjima telesnim već bio osvojen, zbog mnogih njegovih (tela) neumerenosti.

IV Ako su takva oblića i telesna, jače bi se nazvala već i kao priprema, s obzirom na produžavanje vrste savršene vrline. To su svakako prvobitnosti oko duše i samonikla i samouklica ponicanja iste, te njeni delovi vrline. A čudilo bi koliko to one zaista pogada, te koliko se kod Platona postojanje čulnih ošnova (elementata) traži od prirode filozofa.

Proklo tako bejaše dobro učeći u pogledu sećanja, širokogrud i blagodatani (nadaren), prijatelj i srođen s istinom; pravedan, muževan (junačan), celouman (celomudren).

Laž nije potezao nikada, već je voleo da kazuje nelazno i istinito. Zaista, da bi se negovanjem dokućile prave istine (potrebno je) tome težiti odmah od mladosti, jer *istina vodi sva dobra božanska i sva ljudska*.⁸

Budući da je bio nadmoćan prema telesnim nasladama, a celoumlje mu bilo ponajdrže, pouzdano smatram da je istarajao u svojim saznavanjima (proučavanjima), te svim takvim vidovima koji najčešće proističu ili pak pretežu. Naslade od graje i prostote nisu urodile načelnom skoljenošću (posustajanjem), da tu istu dušu, od po sebi odlične pameti, ugrade u svoje snage. Nije, takođe, ni za spominjanje, koliko mu je tuđe bilo koristoljublje, poput onog kod očeva, ako bi razlikovali suštastveno, da bi izdavao za decu (učenike), zarad ostvarenja više ljubavi u filosofiji. Tu je odbacivao i neslobodu i takozvane sitnogovore, da bi uopšte i sasvim težio za božanskim i ljudskim stvarima. Ponikao iz takve širokogruđe (samo) — razumljivosti, ne bi mogao da se stisne u ljudski život ili smrt, kao drugi, sa nekom opasnom preduzetnošću. U odnosu na ukupna shvatanja drugih sa strahovima, bejaše neustrašiv, te od jedne takve prirodne nedugovanosti, da samo jednom i ne komod odlikovanom — jedino hrabrošću — joj pripada da se nazove. Iz samog je tog negde očit, da je za to dorastao, te uopšte nije sumnjivo to, da je kao blagorodan, s pravdnošću sljubljen od mladosti; te bivši pravedan i savremen (ehémeros), te nikad nedruželjubiv ili za nesporazume ili uošte nepravedan. Premda doteran i nekoristoljubiv, ne pokaza nam niti neslobodnu, a niti drsku ili strašljivu prirodu.

losofije, stremeci prema otkrivanju istine. »Proklo se brinuo oko pravog Platonovog lanca od zlata, a ne oko toga da nam oporavi Atin grad.« napomena prema V. Cousin, *Proc. Phil. opera Inedita*, Fr. am Main, 1963, p. 53; cap. XXIX/

9 Orion iz Proklovo doba nepoznat je. Što se samog imena tiče, ono je zagmetno. Izidin simbol na nebu bila je »vezda Sept«, vrlo omiljena usled toga što je njena polarna značica, ne samo početak nove godine, nego je najavljujvala i skrovu poplavu Nila... /ona/ se smatrala pratilicom Ozirisu, čija je duša prebivala u zvezdi Sah, t. j. ORIONU... /Wallis Budge, *The Gods of Egyptians*, London, 1904. II 215/

10 O matematičaru /znalcu odmišljenih stvari/ Heronu ili Hironu, iz IV – V. veka n.e., ne zna se gotovo ništa pouzdano. Spominje se jedan njegov imenjak, aleksandrić, iz I veka n.e., koji je sastavljao spise o mašinama za potrebe ratovanja i o izgradnji saobraćajnih i vaskomunskih puteva za porizište *Peri automatonopolitiki*/11 Olimpiodor je takođe (novoplatoničar, čuven po svojim razmatranjima Platonovih spisa *Fajdon*, *Gozba* i *Alkibijad*. Kao Aleksandrić usavršio je veštinu govora i postao uzor logičke ozbiljnosti u razmatranju važnih razlikovanja u uskazima. Stoga Marinus i Istitice njegovu prirodnu moć apstrahovanja od zatečenosti izvesnim raspoloženjima i usredotočenosti na same stvari raspravljaju.

12 Ulpijan iz Gaze je očigledno bliskostolni student Akademije, te ga treba razlikovati od Ulpijanus studenta us-a iz Tira (D. Laertie, *Vitae philosa*, XV 1/, čuvenog pravika iz doba Septimija Severa /III – IIII v.n.e./ koji je na latinskom napisao čuveni spis *Regulae*.

13 Sirijan, Filoksenov sin, poreklom je iz Aleksandrije. Raspravljao je o »homerskim pitanjima« u VII knjiga, Platonovu *Drzavu* u IV knjige. Ostavio je dve knjige o *Orfičkoj bogoslovlji*, *O Homerovim bogovima*, *Simfoniju Orfeja*, *Pitagora* i *Platona*, te deset knjiga o *Haldejskim Proročanstvima*. Takođe je raspravljao o Aristotelovim spisima *O nebu*, *O tumačenju* i *Metafizika*, te odvojeno od toga, Platonovog *Timaja* i Ptolemejev *Syntaxis* (podaci iz J. Fabricius, *Bibliotheca graeca*, Hamburg, 1718; Vol. IX, p. 358).

14 Ovaj stav potpuno sleduje onom iz Platonove *Drzave* /VI, 492a/: »Zato mislim da će se prirodna koja smo pripisali filozofu morati razviti i dostići svaku vrlinu, samo ako dobije prikladno obrazovanje. Ako, pak, nije posejana ili zasadena i ako se ne gaji na pravom tlu, razviće se u pravu suprotnost, ako joj slučajno ne pomogne neko božanstvo.«

V Lagano učenje njegovo i nadarenost duševna nije isprazna ili pohranjena (neupotrebljiva); ponajviše za slušaoce ili one koji pohađaju, koliko da nauke svelepote postanu plodne, toliko isti preduzme (stvar) da ljude uvede u svetlo, a da opet ne drži da je sam sazeo da bude »poklopac traženjima/lutanjima«.

Posedujući snagu sećanja, nije brkao niti bio sklon strasti zaborava, te nije sam za sebe odvajao, držeći kao predavač predmete, i zbog takvog bavljenja samog mu beše mило. Smatram da takav beše i prema onima nenadarenim od Muza i uskraćenim prirodama, poseđujući srođenost i sa onim boljim. Stoga nije bio van svetinja i na zajedničkim skupovima, te svešteničkim svetkovinama i u drugačijim delovima grada i u blagodatima, već se najpoznatiji ispraćen skupovima uvek pridruživao.

VI Sa svim tim i drugim prirodnim (fizičkim) dobrima, sam je srastao otpočetka, a uzdizala ga je Patrikijusova majka Makrela uskladjujući se sa zakonom. Likiji su (i inače) izuzetni i rodom i vrlinom ujedno. I sam primajuću način kako se ispomaže zaštitnicom Vizantije (Atinom), a samoj je jednom nastao uzrok bivstvovanja (*toú einai*), u poznijem dobu je od istog grada odnoven, ne bi li promišljala lepotu bitija, pošto je već posvetila decu i mladici. Jer, govoreno filozofski, tu se isti san pokazao. A tako su, smatram, u istoj ono mladalačko i mnoga svojstva božanskog, kako su i obrane svetkovine za nju i oni nadahnutiji uspostavili propise. Očinska svojta je postavi u spštenost domovine, sveti Apolonov Ksant, te preko božanskog klira domovine postade takva, budući da smatram da smeranja vode sve, od onih učenih preko vode muza božanskog hranitelja, a i da se obrazovanje odatle udeljuje. Vaspitavajući najlepše običaje obogaćićemo čud vrlinama, te voleti ono čudi dostojno, i delovati kako valja ne okrećući se od takvog.

VII Jasno je da i takva bogoljubima srođenost veoma trebaše. Jer njegovo (Proklovo) pod bolešću već klonulo telo, otežalo je i ozlovljenog rasporeda, ukazuje se kao dete prisutno na postelji što očekuje nov oporavak i vidne izglede (poboljšanje). (Lekari) nagadaše da je to bio i sam telesof (svrhonosan), i pre nego što mu se ime kaže. Iskazujuću koliko i ime doznačeno beše, isto i (kao) glava pod »upalom (jer tamo je isti (Proklo) pri počinku i položen u zaglavlje), neće isto povratiti od muka: iskakanjem zdravija, već kao da to on sam sobom nevidljivo izvodi (ozdravljuje). To bi i padalo u delo istom, koji je božanski a opet i detinjast.

VIII Dok u Likiji bistrise pismenost, nakratko se uputi prema Aleksandriji egipatskoj, u pogledu svojstava vrlina čudorednosti (etičkih) već sreden, kako ih je tamo na podučavanjima zahvatio. Kod Leona sofiste, Isaurvog mislim roda, (bude) učeći kod mnogih takvih znalaca u Aleksandriji dobro, ne zatvarajući se u neki od isključivih govora (pravila života), te zajedno sa ženom živeći steče potomstvo; a ta su deca zakonita i od njega rođena. Isto ga učini značajnijim, te posedujući uzde (obzire držanja) Egipta, koji pak sami u oštrini prirode i u dobrotolepti čudi poboljšavaju one što savajaju, dode među one što su najdraži. Uputi se (tako) do gramatika (znalca) Oriona, koji po sveštenom kolenu Egipćana bejaše uveden i merodavan u tim umećima prizeranja (upućenog jasnovidanja), kao što je i singramatija (pisarsko znanje) od njega samog naročito otežana, te plodovi kod njega Proklu nisu izostali. Proširiv se i na rimske podele učenja, te u malo vremena mnogo pridoneso i njihov zadobi govor. To je, stoga, što je otpočetka išao prema marljivosti oca, kod kojeg se u oštrim nazivima obučio, da preuzme rukovanje (pravom) u gradu kraljice. Kada je, budući mlad, više upoznao susrećući to govorništvo, bio je ušao u govor filozofa, te se oko toga pobliže pozabavio i začudujuće mnogo proboravio sa osvetljenim drugarima, te sa samim učiteljima što su lepo govorili i široko učili, premda je već posedovao snažnije držanje podučenog ili marljivo naučenog.

IX Stekao je za saradnika već i svetlog govornika Lea poreklom iz Vizantije, te sa njim tada učini korisnog prijatelja Teodora arhontom cele Aleksandrije, čoveka gradskog (učitvog, uljudenog) i širokogrudog, te privrženog filozofiji. Još je kao mladić bio spreman da

15 Plutarha iz Aleksandrije treba razlikovati od Plutarha iz Heroneje, platonizmu sklonog pliohista, pisca ogromne *Moralia*.

16 Ova Marinus prenosi iz *Proklove Bogoslovlje po Platonu* /I, 1/.

»Po kojem je /Platonu/, najpoznatiji i najčiste svetlo istine za duševne tegebe neumrljano podnešeno iznad svih lepota naših bogova i vodećih dobara, te su svi drugi deoniti koji su nas zaposeli, i po Platonovoj filozofiji zajedništvo na nezreću odnoseli se prema nadmoćnijem, te i onom ukolo božanske tajne istine uhvaćeni u koloplet.« »Proročanstvo« je *Proročanstvo Haldejaca*, čiji je autor po predanju vavilonjanin Julijan Teurg. Onjima je ostala Proklova rasprava *O filozofiji Haldejaca*, koju je kritički opremio i izdao Albreht Jan (*Eclogae e Proclo de Philosophia Chaldaica*, Halle, 1891); zajedno sa argumentacijom za autentičnost himne *Eis Theón*.

17 Ovo je sled razmišljanja, koji je izveo Plotin u *Eneadama* 1,2,2 /O vrlinama/. »Građanske (političke) vrline koje smo gore spomenuli, zaista nas dovode u red i čine nas boljim time što ograničavaju i čine umereni naše žudnje, te time što daju meru trpljenjima uopšte; one uklanjaju i lažna mnjenja onim što je u celini bolje, time što ih ograničavaju i što je ono bezмерно i neodređeno izvan, a postoji ono izmereno. I budući da su same ograničene, i da su kao mere u duši kao građi, one su slične tamošnjoj meri i imaju trag onog najboljeg tamo... Kad Platon tvrdi da je sličnost s bogom bekstvo odavde, i kad vrlinama u državi ne daje prosto naziv vrlina već pridođaje da su to građanske (političke) vrline i kad drugde tvrdi za sve vrline da su procišćenja /*Phaedon*, 82 a 11/, očigledno je da ih smatra dvostrukim i da ne misli kako ova sličnost nastaje na osnovi građanskih (političkih) vrlina.«

18 Povodom utvrđivanja obima procišćenja, Plotin kaže: »Odvajajući se od tela, duša se verovatno skuplja na nakim svojim mestima, sasvim je bestpna i poseduje samo neophodne opažaje zadovoljstva, kao lečenje i odmor, da joj ne bi bili na teretu.« /*Pl. Enn.* 1,2,5; 5–10/

19 Ovakav stav tzv. holo-kosmičke religioznosti, koji bi ličio na onaj »svetskog saveza crkava« danas, nije više mnogo enen. Međutim, istovremeno treba podsetiti i na Jaspersovu »filozofsku veru« koja progovara iz dešifrovanja svetlošnih zamaha uma ili Berdajevljevu filozofiju duha, kojima sa ovakva Proklova opredeljenja veoma bliska.

prati nastavu, da se i sam ne bi u govoru sapleo. Rečeno instinski, njegova dobra sudba svodi ga odmah (unapred) do uzroka postanka. Jer tadašnje kretnje na filozofiju je podsticao bog, posmatrajući i zanimanja u Atini. Stigavši prvo u Aleksandriju, gde govorništvo i drugo čime se ranije zanimao kazujuću nadarenost negovaše, naposljetku dokući sasustavstvo (zajednicu) filozofa. Osvetljavajući Aristotelove stvari sa filozofom Olimpiodorom, ključ ne nade, a sam se odnegovao kod matematičara Herona, muža pobožnog (religioso), te je posećenije pripremljen da se drži na putevima obrazovanja. I ti su ljudi takav običaj delimično odobrali, kao što ga je posedovao Olimpiodorova kćer, i sama filozof u urvinama odlukom da se priključi, te uopšte hrabreći samog Herona¹⁰ na njegov način pobožnosti, neprekidno se u tom čineći istom. O Olimpiodoru¹¹ je moguće govoriti kao o uzvišenom čoveku zbog njegove vedrine i male uvučenosti u (obim) shvatljivosti prisutnih slušača, kao načelno izdignutog u kružoku, tako da se za družbu prisećao pri svojim izlaganjima delatnih primera u svemu, zaista mnogih, kao što mi i каза neki od pohađajućih, Ulpijan iz Gaze,¹² muž koji pouzdano životom filozofstvovaše. I same Aristotelove logičke spise lakše je izučio, premda je njihov predmet otežan za dokućivanje i s obzirom na prepoznavanje čisto jednog (jedinstveno presaznavanje).

X Kod tih, dakle, u Aleksandriji budući izobražen i njihovim snagama opremljen, sledeći im bliskost za dobrobit, nakon čega u poznanstvu s izvesnima rasvetli da filozofsko razumevanje istih nije nošeno dostojno u istumučavanjima; prevazilazeći time te učitelje. Sećajući se božanskog viđenja (prokazanja) u Vizantiji, i u isti mah priziva, krene za Atinu sa slavom svih proročanstava i bogova što nadgledaju filozofiju, te i dobrih dajmona (bonsze genis). Zato što se još čisto i neokrnjeno spasio Platonovo nasleđe, vodili su ga bogovi prema vode filozofije objasnjanim izjašnjenjem, kao i pomnim uvodenjem istog. A zavičajni (pokrajinski) bogovi unapred odaju pravim znamenjem istome jasan zrebni beleg *oca*, (*saphós kléron apò toú pates*), te odozgo saslanog izglasavanje za diadoha (nastavljača). Jer kako stiže u Pirej, da upozna one u gradu, pride Nikolaj, koji se kasnije pokazuje nadaren u sofistici (govorništvo), a tada je pohađao nastavu u Atini, kao poznanik koji u luci dočekuje Prokla i prima kao sugrađanima; i Nikolaj je likijac. On ga povede do grada. Proklo se od napora hodanja duž ulica osetio umornim, te upita Nikolaja da se odmoro kod (samog) Sokrateiona, ne znajući a i ne čuvši unapred da se tu samom Sokratu ukazalo poštovanje (sveti stres), da onde uspore i predahnu u ujedno ako otkuda ima vode, da mu se donese jerbo naglo, kako reče, veoma zažednja. Isti spremno, i to ne odakle bilo donese, već iz samog onog sveštenog mesta, jer dok je (ranije) išao ne bejaše izvora iz Sokratovog spomenika. Dok je Proklo pio, Nikolaj poznanjem dohvati prvenstveno značenje, kazujuću da je u Sokrateionu već unapred bio usađen (predviden), te (tu vodu) pi je prvi od Atičana. Ovaj ustane i obavi poklonjenje, te se upute prema gradu. Penjući se i prema vrhu, pristignu do vratara za ulazak, kako je stavio ključeve u vrata, tako da istom kaza (a i sam je težio ljudskim rećima): »*Vaistinu, ne udeš li, zaključaču.*« A koje bi značenje od toga jasnije nastalo, ta niti kod Polejata (prvaka grada), niti Melanpoda (crnoglog Egipćana) ili sličnih što potrebuju prsudivane.

XI Promišljajući napregnuto onakve besedničke pravce, takođe i nastale sukobe među besednicima, kako se sam kod tih zadesio, nabasa prvo na Sirijana Filoksenovog¹³ od filozofa. U susretu je bio prisutan i Lahares, muž postao sasvim sit u filozofskim govorima i sa same svoje filozofije čuven, tako da sam pobuđuje čudenje svojom sofistikom, kao i Homer u pesništvu. Prisutan dakle beše, kako reče, i taj, budući dostupan jasnom pogledu. Dok smo mi tako razgovarali, ukaže se sunce na zalasku, te se ograničeno ukaže putanjom već odmičući se Mesec, mlad kao drugar, sve da je dokolicu držao za iste, da sam sobom izrazi poklonjenje božanskom. Proklo malo odmakne, te kako je i sam obozanštvljen kućom odakle se Mesec pojavio, što ga pomaže ukazom da odreši obuču. Gledajući poslednje, izvrši po-

klonje bogu. Prisutan onde postrance kao mladić rastom, Lahares upita filozofa Sirijana o onome što se odnosi na božanski nadarena istraživanja Platonova o velikim prirodnama — *Jer taj, kaza, ili će biti naročito dobar, ili suprotnost tome.*¹⁴ A takvi su, rečeno neznatno od mnogog, nastali božanski znaci filozofu od početka njegovog dolaska u Atinu.

XII Sirijan preuzme Prokla i odvde ga do velikog Plutarha Nestoriusovog.¹⁵ Videći novog, koji ne nosi ni celih dvadeset leta, te čuvši za izbor dotičnog i mnoga nastojanja oko života filozofije, silno se obradova, tako da se i sam vide gotov s istim da se nastavi u filozofskim podučavanjima, ali zarad svoje dobi u tom sprečen, jer bejaše već podmakao u starost. Kod njega je Proklo proučavao Aristotelov spis *O duši*, te Platonov *Faidon*. Veliki (Plutarh) podstičaše istog da se i zapiše šta je izloženo, blagonaklon i prema novim bojenjima sredstava, te kako kaza, da sam sauputonji predavanja, a ta će da budu od Prokla donošena razmatranja Faidona. I drugi ga zavoleše kao mladića, uzimajući da iskusi lepote za koje je sposoban, a Plutarhga je neprekidno nazivao potomkom, te učini da bude jednak domaćima (porodičan). Kad ga on posle vide da ne uzima od oduševljene (oživljene) hrane te da se uzdržava, prizove ga, ne na taj način da mu se ova sasvim oduzme, već zbog duševne delotvornosti kako bi i telo moglo da preživi. Iste stvari pak i filozofu Sirijanu oko izbora hrane (dijete) mladića prigovori. A on kaza za starijeg kako se u stvar za nas razaznaje božanska glava, da — »sam učim da jedem za koliko se odlučim ovladav izborom hrane, a on, ako želi, (može) i da umre.« Oni koji su učeni takvog u svemu trebaju. Dve godine po dolasku sam stari domaćin iznemoća i posvetiv Sirijana za novog diadoha (nastavljača), kao i za sledećeg naslednika (imenova) Arhiada. Prokla Sirijan nije preuzeo jedino po brizi oko srednjih govora, već i kao srodenog za ostalo, te u posedu filozofskog života uopšte, otkrio je u njemu sposobnost da traga za drevnim vrhuncima, te da nosi i pravo dostojanstvo diadoha za one svekolike upućenosti (*mathemátón*) i božanska učenja. (*theíon dogmátón*).

XIII Za vreme niti dve godine zajedno, Sirijan je proradio Aristotelove predmete bavljenja, logičke, etičke, političke, fizičke i one iznad takvih, teološke nauke. Učvršćen kroz to pouzdano, te putem toga i usavršen u malim tajnama (*mikrón mysteríen*), uputi se u Platonovo uvođenje u tajne (*Plátónos ége mystagegían*), ne na presk, već po redu kako kaže Proklo, *protežúci*,¹⁶ te sa ovim zaista božanskim posvećenjima učini da nenatrunjenim očima duše prozreva (*epopteúein*) sa umom neoskrvjenje preglednosti (*periopé*). Neuspavanošću i duhovnom vežbom (*askéseí*), te brigom i u doba noći, i u doba dana, te govoreći iz sagledavano (osvedočeno uvidom *synoptikós*) i pišući van stanja ustresutenosti, a sve to ne dajući za mnogo vremena, kao što i krenu u dvadeset osmom letu, mnogo tog zapisa, te i uz Timaja, zaista uređena i znanjem ispunjena razmatranja. Od takvih poduhvata čud mu se još više ulepša, pridobijajući vrline preko nauke.

XIV Tako obuhvati i stvari politike iz Aristotelovih političkih zapisa, te osim Platonovih *Zakona i Državu*. Sve dok u tim mnevanjima nije posedovao jedino govor (*Lógos*), nije se prihvatao dela, što ga je uzdržalo od učestvovanja u stvarima politike, te ga otud za veća proučavanja, bogovima mio Arhiad u to uputi, ujedno poučavajući i uvodeći Prokla u političke vrline i postupke. Stoga su od bogova naređeni celu zajednicu grada sami sobom postavili unapredujućom, te su raznosili pravednost svaki zasebno blagodejstvujući po celom vidu vrline. I prateći, šta je delom isti postigao, slobodan od koristoljublja i velikodušan, (vidimo da) pomagao je da se daruju prijatelji, rodaci, stranci i građani, a sam je u svemu prednjačio po iznošenju upotrebljivih dobara. I u delima za narod nije bio neznatno obdaren, zaveštav posle Arhiada preostala dobra iz grada svojoj domovini i Atinjanima. Potekao od tog istinoljubivog Arhiada kao starosedeoća i njegovog prijateljstva, kao i ljudi oko nas kada bi počini li željeno sećanje na iste, ne za drugog, već za najblagočestivijeg Arhiada, blagim ustima (eufemostomom) bi ga nazivali.

XV Ponekad bi se sam filozof prihvatao političkih savetovanja, zajedničkih razgovora oko državnih pitanja i izvodio promišljene stavove, te povodom pravednih stvari dokučujući ih poveo, i to ne samo izjavama, već nekim načinom prinudno filozofskom dobroti da svakom dodeli pripadajuće. Brinući se za celu uređenu zajednicu prepoznatljivog i učinivši celoumnim bavljenje politikom, ne poučavaše čistim govorom, već više vlastitim primerom kroz ono što je svem životu potrebno, te tako oličio celoumlje da kao njegovo i drugima bude prepoznatljivo. Zaista je preuzeo Heraklov lik u političkoj hrabrosti. Jer u naletu se sruči i velik talas, i na život po zakonu nepovoljni vetrovi tifonskih dahova, te ako i u pogubnosti, taj muž treba da nastavi život očvrsto i postojano. Baš i u takvim prilikama ispituje jastrebo-džinovski, te i napusti kao se pristoji Atinjanima koji bi se svim obrtima pokorili, te se u Aziju uputi zarad najvišeg dobra. Jer sve dok u prvobitnijim i spasonosnim obredima ne beše povećan, govoriše mu dajmon (divlji srodnik, duhovoda, božanski glas) da se takva putovanja upriliče. Stoga preko onog rdavog isti saznanje jasno, da ako se šta od izvršivog za dugo vremena osmatra poučnošću, to podvodi filozofa u ono od bogova najsvršenije. I sve tako učinjeno i po tome svemu i življeno, prikrišvi se onde, toliko je koliko ni pitagorejci ne preporučuju izrekom *živi skrovito* za vladanje nepokolebljivim koji beđu. Kako bilo, jedino se u Lidiji zadržao, vrativši se opet u Atinu promišljajući boginje filozofa. Takva je, dakle, istome i hrabrost — ispočetka prirodom i čudi, nakon toga znanjem, te da se upotjni uzročnom razločnošću (zasnovanošću, *aitia logismó*). Drugi način političkog držanja delom je poricao, pišući pisma onima na vlasti, a to je čitavom gradu dobro činilo. Svedoci mog govora su ljudi koji su pošteno nastojali da čine, sada Atinjan, odmah i Andrijani (Argivci) i drugi iz drugih plemena.

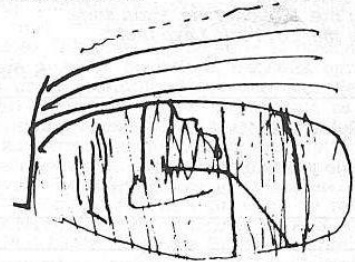
XVI Uvećao je onde i koristi oko logike (ispravnog smisla), sam pomažući odustajućim, te traženjem od arhonata nazad hranarinu i drugo po dostojanstvu (što ide), da se svakom ukaže poštovanje. A on i nije ništa činio neispitano ili neblagodatno, već je brinio i za svakog zasebno, shodno nužnosti da se pazi na napon (sazvučje) svojstvenih nastojanja, privlačno postičući (*erótón*) i saslušavajući svakoga od istih — jer u svemu bejaše pouzdan prosuditelj. Ako bi našao da je neko lakomisljeniji u pogledu sopstvenih izjava, odmah bi mu prebacio, kao što je mnenje da je bio prek i suviše slavoljubiv, posledica želje da se u isti mah i po mogućstvu sveobuhvatno ispravno prosudi. I bejaše slavoljubiv, ali ne onom slavoljubivošću kojoj se drugi odaju na korist. Oslavoljubio se zbog jedine vrline i onog dobrog, jer u ljudima se ne bi rodilo ništa veliko na brzinu bez upravo takve delotvornosti (*energeías*). Bio je i žestok ali ne ništeći, već ujedno i blago, jer se izderavao utišavajući i gipko obrtao osudu, u trenutku pokazujući dušu. Otuda bi, kako kaže, stradao i preko pomoći tih istih te njihovih umilostivljavanja arhonata, saosećajem bio izvlačen.

XVII Čini mi se da je prema umu išao dobro i sa svojstvom saosećaja (*sympatheías*), jer znam da se tako nijednom drugom čoveku nije dogadalo (oistoričilo). Ženidbom ili decom što se iskustva tiče, nikada nije bio uzet jer ga to nije hvatalo, premda je bilo mnogo preduzimljivih, i rodnom dobrostojećih žena, i bogatstvom. Za sve to, kako kaza, rodio se slobodan, te mu se nadaje društvo i prijateljstvo svih, uključujući tu i žene i decu kao zajednički neki im otac i uzrok da rodno postoje, jer se svakako starao za život svakog posebno. A kad je sam nosio prepoznatljivu bolest, prvo je bogovima jedro pribegavao preko svojih žrtvenih čini i slavopeva, a nakon toga, budući izmučenim, primao negu i puštao sebi lekare, upražnjavajući opet neodloživo umeće. A onaj ko se sam iz tog najopasnijeg izvukao, taj se već za mnoge (druge) iz te najveće pogibli istrgao. Koliko je Proklo u poredenju i sa najbriznijim od domaćih čovekoljubiv (*philánthron*), može nepristrasno da se razreši iz oporuke (*diathékes*) tog blaženog čoveka. Od svega je najpoznatije da je voleo Arhiada i one njegovog roda, što je i prililično zbog loze diadoha sa filozofom Plutarhom, a opet i zbog pitagorejskog

prijateljstva koje se jedino sa Arhiadom uspostavilo, te je tako kraj njega nastao i u isti mah mu bio nastavnikom. Jer, od ta dva vida i retkosti, i među ranije spominjanim prijateljstvima, čini se da je ovo najrevnosnije. Arhiad ništa nije želeo što ni Proklo, a ovaj opet potpuno ono, što nije želeo Arhiad.

XVIII Već u povodom političkih vrlina istih, koje su uistinu lakše suštine i na granici uobičajenih pristrasnosti obeleženih i prijateljstvom, preći ćemo na očičavajuće, drugačijeg suštastva od političkih. Jer ako se i takva dela podlože (*hypokeítai*, subjicit) da nekako čiste dušu i priređuju uvođenje poput toga da se *ljudskosti neodoljivo provide*, sve da i sličnost ima sa božanskim, upravo im je svrha ono najbolje duše doduše, istim načinom ne bi se sve odvajalo prema onom više ili manje pojedinačnom. Doduše, politička pročišćenja su takva da se još i brinu za lep poredak (uređenost) te proizvode ugledne.¹⁷ Odvajajući i premeravajući takve srčanosti i požude, te doživljaje (trpljenja uopšte i ukoliko otklonimo lažna mnevanja, svakako da će se preko toga sve pročišćeno odvojiti i razrešiti kao pravo olovo od postanka, a beg na onu stranu ništa neće sprečiti. I sam filozof nastojao je na takvim stvarima u celom životu i filozofiji, te je o takvima lepo izlagao u svojim kazivanjima, kako je njihovo sprovođenje ono najviše i za prirodnog čoveka, i za svačije življenje u odnosu na isto. Od onoga što se iz njih (pročišćenosti) izdvaja, najviše je doprinosilo duši molitveno odagnavanje (nečastivosti) noću u cik zore, te svesteno kupanje, kao i drugačije vrste očičavanja — bilo oričke, bilo haldejske — uz more, kada se do njega spuštao jednom, dvaput, pa i triput mesečno.

To nije vrhunilo samo u najsnažnijem dobu, već kad je tako opšte i odmakao u življenju, te taj običaj, kao zakon neke ispunjivosti, nije zanemarivao.

XIX Umakavši od teške bolesti, uzdržavao se od jela i pića kao neophodnih naslada, sve dok se od nje nije oslobodio, jer joj se brzo podlegne.¹⁸ Naročito se suzdržavao od primanja mesa (živežnog jestiva), izuzev kad je bio pozvan od tih dobara nekom krajnje srećnom prigodom, te samo da bi radosti radi probao.

Pojedinih meseci, kod Romeja, sa dužnim počastima slavljene su Materice /*Kybeleia*, Matres deorum/, ili već i ranije kod Frigijska; a Proklo je usrdnije nego oni ssami držao postove Egipćana u kobne dane, te je i neke dane od epifanije Mesca svojstvenije odredio /ute-meljio/. Jer, držeći se svega, te ne tražeći da se nahrani do Mladaka, kao što i Mlad mesec isijavajući svesteno dostojanstvo stvari dovršava, on je kao takav, i pored svega, kako se kaže — rešio da svetkuje prema propisima, izvodeći obred koji je usavršen za svaki grad /oblast/. To nije otuda što se po kazivanju drugih unapred čini neko umilostivljavanje ili zadovoljavanje telesnosti, već /nastaje/ od postizavanja sreće neuspavanim molitvama, te svećanim slavovankama i sličnim. Jasno je da je to predmet tih himni, a ne samo ono što se kod Jelina jedino usvaja /kao /Astu/ već obuhvaćeno zahvalnicom. Tako slavopeve sastavljao već i za Marnana iz Gaze, i Asklepija Lavolikog Askalonskog, i drug Teandrit /vodo-ljude/ što su im bogovi Arabije bili draži od drugih, te je /Proklo slavio/ i Izidu /Astu/ već počastovano po Filisu, i jednostavno sve druge. Jer, držeći i tamnošnju običajnost, uvek je kazivao kao najpobožniji muž, da filozofu ne pristaje da bude terapeut /sveštenosluzitelj, žrec-sveštenik/ jedino neke oblasti ili jedne od njih posebno, već zajednički (hi)jerofant /znalac tajni, sveštenoupućen/ u celom poretku sveta.¹⁹ Istom pročišćenošću i svestenodolčnošću, on se tu održavao samosavladvanjem /krotošću/.